

סדר פסח בפחות משעה: כיצד ינהגו חולים או רופאים במשמרת שאינם יכולים להאריך בסדר הפסח?

מצוי הדבר שרופא נדרש לעבוד במשמרת בבית החולים בליל הסדר, וראינו צורך לבאר כיצד ינהג. אם הרופא יתחיל את הסדר כסדרו, לא תמיד הוא יספיק לערוך את כולו, ולפעמים יצא שכרו בהפסדו. לכן על הרופא לתכנן את זמנו ולהעריך כמה זמן יש לו בכדי לערוך את הסדר, ועל פי זה ינהג.

כללים אלו תקפים גם לחולה שאינו מסוגל להתעכב במהלך הסדר ומוכרח לבצע את הבסיס בלבד בכדי לצאת ידי חובת המצוות שבלילה זה.

חשוב לציין כי ישנן הלכות רבות הנוגעות לחולים בליל הסדר, ואין כאן המקום לפרטם. כאן נעסוק רק בהיבטים הנוגעים למי שזמנו קצוב, הן אם מדובר ברופא במהלך עבודתו, והן בחולה שכוחותיו דלים מכדי להשתתף בכל הסדר.

בשלב ראשון, נפרט את מבנה ליל הסדר ומצוותיו:

הערות	המטרה	השלב בסדר
כשליל הסדר יוצא בשבת מוסיפים בקידוש הזכרת השבת	קידוש ליל יום טוב. ברכת שהחיינו. כוס ראשונה של ארבע כוסות	קדש
	נטילת ידים ללא ברכה כהקדמה לכרפס – דבר שטיבולו במשקה	ורחץ
מכוונים לפטור בברכה את המרור שיאכל בתוך הסעודה	אכילת כרפס בברכת בורא פרי האדמה	כרפס
יש להשאיר שתי מצות שלמות כמו בכל שבת ויום טוב.	חציית המצה האמצעית מתוך שלש. מנהג	יחץ

מגיד	מצווה מן התורה – סיפור יציאת מצרים. בסוף אמירת ההגדה מברכים "אשר גאלנו" ושותים כוס שניה	ההגדה מכילה בסיס שהוא עיקר המצווה, וחלקים נוספים שהם מנהג ותקנה קדומה
רחצה	נטילת ידיים בברכה	
מוציא מצה	אכילת כזית מצה – מצוה מן התורה	
מרור	אכילת כזית מרור – בימינו זו מצוה מדרבנן	
כורך	אכילת מצה ומרור כרוכים, מצוה מדרבנן זכר למקדש	
שולחן עורך	מצוות סעודת יום טוב	מצוות אכילת כזית פת מתקיימת כבר באכילת הכזית מצה. מוסיפים לזה אכילת בשר
צפון	אפיקומן. אכילת כזית או שתים של מצה. מצוה מדרבנן זכר לקרבן הפסח	
ברך	ברכת המזון, ובסיומה שותים כוס שלישית	
הלל	גומרים את ההלל. בסיום ההלל שותים כוס רביעית	
נרצה	אין בשלב זה דבר מה שחובה לבצע	נהגו לומר פיוטים כמו חד גדיא, או אחד מי יודע, ויש שנהגו לומר שיר השירים

המצוות שאדם חייב בהם בליל הסדר הן:

סיפור יציאת מצרים - מעבר למצווה לזכור את יציאת מצרים, שחלה כל השנה, ישנה חובה מן התורה לספר ביציאת מצרים בליל הסדר.

מצוות האכילה - אכילת מצה ומרור, כורך ואפיקומן. רק מצוות אכילת המצה היא מדאורייתא בימינו.

מצוות הסבה - ארבע הכוסות וכן המצה, הכורך והאפיקומן נאכלים בהסיבה על צד שמאל. זו מצוה מדרבנן.

שתיית ארבע כוסות – מצווה מדרבנן. כל כוס צריכה להכיל רביעית יין או מיץ ענבים לפחות.

כעת, נפרט כמה עקרונות שאותם יש להביא בחשבון בכדי לדעת מהו המינימום בכדי לקיים את מצוות הלילה.

1. ראשית יש לציין כי חולה שאיננו מסוגל כלל לקיים דבר ממצוות הלילה או חלקן – הוא פטור מכך. עליו לזכור כי עדיין יש באפשרותו לקיים מצוות שמחת יום טוב. ישתדל לקיים כמה שיכול מתוך שמחה ואמונה בבורא עולם שיוציאו מן המיצר בו הוא נמצא.
2. כיוצא בזה על רופא שטרוד מאד במלאכתו, מלאכת הקודש, לזכור כי פיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה, והעוסק במצוה פטור מן המצוה. אם רצון הבורא היה שהוא יעביר את ליל הסדר בהצלחת חיים – עליו למלא את תפקידו בשמחה, ואם הוא מתרשל מכך בכדי לקיים את מצוות הסדר ייתכן שהדבר נחשב כמצוה הבאה בעבירה (הגרש"ז אויערבאך).
3. כאשר יש זמן מצומצם ביותר, חשוב לזכור כי את הסדר יש לקיים כסדרו, ואין לשנותו. לדוגמה – לא ישתה את ארבע הכוסות בזו אחר זו ואחר כך יאכל את המצה ויסיים בהגדה וכדומה. השותה ארבע כוסות ברציפות נחשב ששתה כוס אחת בלבד (שו"ע תעב, ח), ולא יצא ידי חובת ארבע כוסות.
4. האתגר הגדול ביותר למי שזמנו דחוק הוא אמירת ההגדה. חשוב לדעת כי חלקים מההגדה הם עיקר סיפור יציאת מצרים שהיא מצוה מדאורייתא בלילה זה, ואותם חשוב לומר. כמו כן חלקים מסוימים בהגדה חשובים בכדי שכוס היין ששותים אחריהם תיחשב ככזו שנעשתה "על הסדר".
5. בנוסף, על פי חז"ל, סיפור יציאת מצרים צריך להיעשות בצורה מיוחדת: סיפור בדרך של שאלה ותשובה; מתחיל בגנות ומסיים בשבח; ואמירת "פסח מצה ומרור". קטעים שונים בהגדה נועדו לקיים כללים אלו.

מטעמים אלו ועוד, זהו הסדר המינימלי של סדר הפסח:

1. ראשית - יקדש על כוס יין וישתה כוס ראשון. ידלג על "ורחץ" ועל "כרפס". בסדר ההגדה הכי חשוב לומר את הקטע "עבדים היינו", שבו כלול עיקר סיפור יציאת מצרים ובכך יוצא ידי חובת המצוות מן התורה. לאחר מכן ידלג עד ברכת אשר גאלנו החותמת את ההגדה, וישתה כוס שניה.
2. אם יש לו מעט יותר זמן – חשוב לומר את הקטע "רבן גמליאל אומר" – שכוללת הזכרת פסח מצה ומרור, עד סוף ההגדה.¹

¹ למרות שיש הסוברים כי להלכה מי שלא אמר פסח מצה ומרור לא יצא ידי חובתו, פסק הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל שזהו רק מצוה מן המובחר (הליכות שלמה ערכי רפואה חלק א עמ' קלא).

3. אם יש לו מעט יותר זמן, יוסיף את אמירת הקטעים "מה נשתנה" (בכדי לספר בדרך של שאלה ותשובה); "מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו" עד "רבי יהודה היה נותן בהם סימנים" (כדי להתחיל בגנות ולסיים בשבח).
4. אצל חולה – חשוב לכל הפחות לשמוע את ההגדה מפי אחרים הקוראים אותה.
5. אחרי "מגיד", יקח שלש או לפחות שתי מצות ויאכל כזית מצה (מינימום בשעת הדחק הוא 20 גרם) בברכה.
6. אכילת כזית מצה קודמת לאכילת מרור וכורך. אכילת מרור קודמת לאכילת כורך.
7. אם לא היה לו אפשרות או זמן לאכול את הכרפס בברכת בורא פרי האדמה, לא יברך על המרור בורא פרי האדמה, למרות שלא פטר את המרור בברכת הכרפס.
8. אחרי שיאכל סעודתו יאכל עוד כזית מצה לשם אפיקומן, יברך ברכת המזון, ישתה כוס שלישי בברכת בורא פרי הגפן. אם אין לו זמן נוסף יברך ברכה אחרונה על היין.
9. לאחר מכן יאמר הלל וישתה כוס רביעי. מי שדילג על חלקו הראשון של ההלל הנמצא ה"מגיד", יוכל לראות כעת אם נשאר לו זמן להשלים את החסר.
10. אם לאחר אמירת ההלל רואה שיש לו עוד מספר דקות יאמר לפני כוס רביעית את תפילת נשמת כל חי עם הברכה שבסופה ואז ישתה את הכוס הרביעית. אם בירך ברכה אחרונה על הכוס השלישית יברך שוב הגפן על כוס זו.
11. אם אין לו זמן או אינו מסוגל לאכול יותר מכזית אחת של מצה, יעשה כל סדר ליל הסדר, ובסוף המגיד ידלג על מוציא מצה ויגש מיד לסעודה, ואחרי הסעודה יטול ידיו (ללא ברכה – מאחר שבכוונתו לאכול פחות מכביצה מצה – שו"ע סי' קנח סעיף ב' ומשנ"ב ט) יברך המוציא ועל אכילת מצה ויאכל את הכזית, ובכך יצא ידי חובת כזית מצה ואפיקומן ביחד (משנה ברורה סימן תפב ס"ק ו').
12. מי שאסור לו לאכול מצה ואינו מברך ברכת המזון, אם יכול לאכול מתבשילי החג, זה נחשב הפסק בין הכוס השני לשלישי. ואם לא אכל כלל, יפסיק בין הכוסות באמירת דבר תורה או מסיפורי יציאת מצרים, יברך הגפן וישתה כוס שלישי.
13. ואם לא הצליח לקיים שום מצוה ממצוות הלילה לפני חצות ינהג כל מנהגי הסדר אולם לא יברך אשר גאלנו, ולא על אכילת מצה ולא על אכילת מרור, אבל ישתה את הד' כוסות כל אחד במקומו ויברך ברכת הגפן רק על הכוסות של קידוש והשלישי, מכיוון שאינו מקיים את המצוה של ד' כוסות אלא מספק² וכן יברך את שאר ברכות הנהנין.

² כפי שיטת המחבר בסיי תעד שאין מברכין על כוס וכוס